

## СРЕТО ТАНАСИТ

### КОНТРАСТИВНО ИЗУЧАВАЊЕ РУСКОГ И СРПСКОХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА

(В. О. Можјаева: *Выражение обстоятельственных отношений в русском языке. Конструкции со значением места, времени, причины и цели действия.* — Москва, издательство «Русский язык», 1977, стр. 288)

Ова књига написана је с циљем да служи као уџбеник руског језика студентима чији је матерњи језик српскохрватски. Намијењена је првенствено студентима који студирају на совјетским универзитетима, али ће корисно послужити и студентима који руски језик студирају на нашим универзитетима. Књига има и шири значај и занимаће све слависте који се баве контрастивним изучавањем српскохрватског и руског језика. У књизи је обрађен један проблем из синтаксе — конструкције са значењем мјеста, времена, узрока и циља радње у руском језику. Књига је подијељена на четири поглавља; у сваком поглављу обрађују се конструкције за исказивање једног од ових значења.

Грађа је у поглављима распоређена према семантичком принципу: у једној теми обрађују се све конструкције са истом функцијом. При обради грађе посебно се обраћа пажња на оне конструкције које се не подударају по функцији у руском и српскохрватском језику. Аутор даје и податке о фреквенцији појединих конструкција у ова два језика. Свака тема пропраћена је табелама у којим су дате руске конструкције и њима еквивалентне српскохрватске конструкције. Уз ово наведени су и краћи текстови на руском и српскохрватском језику. Пошто се ради о уџбенику, ови текстови су функционални. На почетку књиге аутор је навео руске и српскохрватске изворе из којих је узимао грађу за анализу. Ту је наведено седамдесетак југословенских писаца српскохрватског језичког израза чија су дјела настала у XIX и XX вијеку. Грађа је узимана и из неколико листова, из народних умотворина и Савременог српскохрватског језика II М. Стевановића. Ово говори да је В. Можјаева имала добар увид у грађу српскохрватског језика. Међутим, осим наведене књиге Савремени српскохрватски језик II, коју помиње као извор за примјере, аутор не наводи другу граматичку литературу о српскохрватском језику. Из тога се може закључити да се В. Можјаева у овом раду више ослањала на властита истраживања проблема којим се бави.

У првом поглављу књиге говори се о конструкцијама које служе за исказивање мјеста радње. У првој теми овог поглавља обрађују се конструкције које исказују положај лица или предмета у оквирима одређеног простора. У руском језику ово значење се исказује конструк-

цијама *в + локатив* и *на + локатив*. Њихови српскохрватски еквиваленти су *у + локатив* и *на + локатив*. У вези са овим конструкцијама истиче се да у руском језику понекад стоји конструкција *в + локатив* као обавезна, а у другом случају исто значење исказује се конструкцијом *на + локатив*: *быть в Белоруссии — быть на Украине*. Ова појава је позната и у српскохрватском језику. Али не постоји подударност у употреби ових конструкција у руском и српскохрватском језику. Аутор наводи примјере кад руској конструкцији *на + локатив* одговара српскохрватска *у + локатив*: *на фабрике — у творници*, кад руској конструкцији *в + локатив* одговара српскохрватска *на + локатив*: *в клинике — на клиници*, кад руској конструкцији *в + локатив* одговарају обје српскохрватске конструкције: *в академии — на академији*, у *академији*. У посљедњем случају В. Можајева је српскохрватску ситуацију представила доста поједностављено. И у неким другим случајевима она показује несигурност у употреби неких конструкција. Тако она наводи да се за руску конструкцију *на вокзале* у српскохрватском језику употребљавају напореда конструкције *на колодвору*, *у колодвору*.

У другој теми овог поглавља обрађују се конструкције за обиљежавања правца кретања или дјеловања. Интересантно је како једној руској конструкцији одговара више српскохрватских: *к + датив — к + датив* (*идти к врачу — ићи к лекару*), *датив без приједлога* (*ићи лекару*), *код + генитив* (*прийти к врачу — доћи код лекара*), *према + датив* (*двигаться к востоку — кретати се према истоку*).

У трећој теми обрађују се конструкције за означавање трасе кретања у оквирима одређеног простора. У руском језику ово значење исказује се конструкцијама *по + датив*, *инструментал без приједлога*, *через + акузатив*. У српскохрватском у овој функцији употребљавају се конструкције *по + локатив*, *инструментал без приједлога*, *кроз + акузатив*.

У четвртој теми обрађују се конструкције које служе за означавање положаја или правца кретања лица или предмета у односу на друго лице или предмет. За означавање положаја или кретања лица изнад или испод површине другог предмета у руском језику служе конструкције *над + инструментал* и *под + инструментал*. У српскохрватском језику ово значење исказује се конструкцијом *над + инструментал*, *изнад + генитив*, *под + инструментал*, *испод + генитив*. У овој теми обрађују се и конструкције којим се означава положај и правац кретања предмета или лица испред или иза другог предмета, правац кретању у односу на предњу или задњу страну предмета, положај предмета и траса кретања у односу на неколико других предмета, положај и кретање лица или предмета на неодређеном растојању од другог лица или предмета, положај лица или предмета на одређеном растојању од другог лица или предмета.

У другом поглављу обрађују се конструкције за исказивање временских односа. У првој теми овог поглавља обрађују се конструкције које служе за исказивање временских интервала који се мјере сатом. Ту В. Можајева разликује двије врсте конструкција — једне се употребљавају у службеном стилу, друге у разговорном. Тако, првом стилу би одговарала конструкција *десять часов десять минут — десет часова и десет минута*, а другом *пять минут седьмого — шесть и пять*. У

руском језику у разговорном стилу употребљава се сасвим нова конструкција, а у српскохрватском скраћује се конструкција која се употребљава у службеном стилу на тај начин што се изостављају именице сат и минут. У другим случајевима и у српскохрватском језику у разговорном стилу употребљава се сасвим друга конструкција: пола три, два и по — према два и тридесет у службеном стилу. Аутор не региструје доста фреквентну конструкцију у разговорном стилу српскохрватског језика — типа пет до шест.

У другој теми овог поглавља обрађују се конструкције за исказивање датума. Прво се исказују конструкције за исказивање дана и мјесеца. У руском језику за то се употребљавају конструкције *номинатив средњег рода + генитив*, а у српскохрватском *номинатив мушког рода + номинатив мушког рода*: *первое сентября — први септембар*. Затим се обрађују конструкције за означавање мјесеца, године и вијека. За означавање мјесеца у руском језику служи конструкција *в + локатив*, а у српскохрватском *у + локатив* или *генитив без приједлога*; *в апреле — у априлу, априла*. Кад се исказује и година, онда се у оба језика овим конструкцијама додаје *генитив без приједлога*: *в январе 1970 года — у јануару 1970. године*.

У оквиру овог поглавља обрађено је још пет тема са великим бројем конструкција и зато их је овдје немогуће све навести. У трећој теми (Апсолутно вријеме потпуно испуњено радњом<sup>1</sup>) обрађују се конструкције за исказивање времена протицања радње (*акузатив без приједлога — ждате целый день; в течение + генитив — работают в течение года; на протяжении + генитив — сохраняют самостоятельность на протяжении столетий*) и конструкције за исказивање времена које је потребно за завршетак радње (*за + акузатив — прочитает статью за час; в + акузатив — выполнить задание в кратчайший срок*). Према примјеру У три године није издао ни једне књиге аутор руски исказ оценио радњу за два часа преводи на српскохрватски оцијенио рад у два сата (за два сата). Међутим, у српскохрватском језику ово значење се не исказује конструкцијом *у + акузатив*.

У четвртој теми (Апсолутно вријеме не потпуно испуњено радњом) обрађују се конструкције са називима временских јединица (*в + акузатив — в эту минуту; на + акузатив — на другой день и др.*), конструкције са називима неодређених временских интервала (*в + акузатив — в это время; в + локатив — в скором времени*), конструкције са називима интервала дана и времена године (*инструментал без приједлога — раним утром; в + акузатив — в бессонную ночь*), конструкције са ријечима које немају лексичко значење времена (*в + локатив — в начале месяца; в + акузатив — в дождь*).

У петој теми (Раздјелито вријеме) обрађују се конструкције за исказивање времена које је потпуно испуњено радњом (*инструментал без приједлога — часами; по + датив — по неделям*) и конструкције за исказивање времена које није потпуно испуњено радњом (*акузатив без приједлога — каждое лето*). У шестој теми обрађују се конструкције за исказивање релативног времена које слиједи (*с + генитив — с*

<sup>1</sup> О значењу овог и других термина из овог поглавља види у М. В. Всеволодове: Способы выражения временных отношений, МГУ 1973, којом се служила В. Можајева.

августа), а у седмој конструкције за исказивање релативног времена које претходи (до + *генитив* — до дванадцати часова, и др.).

Аутор је руским конструкцијама дао доста еквивалентних српскохрватских конструкција. То му је и омогућило да прави интересантна поређења у којим показује како једној руској конструкцији може да одговара више српскохрватских и обратно. Тако руској конструкцији *в + акузатив* одговарају четири српскохрватске конструкције — *генитив без приједлога*: *в этот день* — *овог дана*, *по + локатив*: *в солнечный день* — *по сунчаном дану*, *на + акузатив*: *в день рождения* — *на рођендан*, *у + акузатив* — *в определённый час* — *у одређени час*.<sup>2</sup>

У трећем поглављу обрађују се конструкције за исказивање узрока. У првој теми овог поглавља обрађују се конструкције којим се исказују повољни и неповољни узроци радње (*из-за + генитив* — *из-за тумана*; *благодаря + датив* — *благодаря туману*). У другој теми обрађују се конструкције за исказивање узрока стања, ненамјерне радње (*от + генитив* — *серый от пыли*, *дрожать от холода* и др.). У трећој теми обрађују се конструкције за исказивање рефлексивних, несвјесних радњи (*с + генитив* — *хлопнуть дверью со злости* и др.). Четврта тема посвећена је конструкцијама за исказивање узрока свјесне радње (*из + генитив* — *заглянуть из любопытства* и др.). У петој теми обрађују се конструкције за исказивање ненамјерних радњи и радњи условљених нечијом вољом (*по + датив* — *допустить ошибку по невнимательности*). У шестој теми обрађују се конструкције за исказивање узрока узвратних радњи (*за + акузатив* — *наградить за труд*). У седмој теми обрађују се конструкције за исказивање објективног узрока радње која се јавља као посљедица одсуства, недостатка, сувишности, неважности нечега (*за + инструментал* — *не слышать шагов за шумом дождя*; *из-за + генитив* — *не прочитать из-за недостатка времени*). У посљедњој теми овог поглавља обрађују се конструкције за исказивање објективног узрока радње помоћу приједлога насталих од именица (*в связи с + инструментал* — *освободить от должности в связи с переходом на другую работу*). И ове теме обрађене су на начин на који су обрађене и друге теме у књизи — према руским конструкцијама дају се одговарајуће српскохрватске конструкције уз коментаре, одговарајуће примјере и табеле.

У четвртном поглављу књиге обрађују се конструкције за исказивање циља радње. У првој теми описује се исказивање циља радње инфинитивном. У руском језику то је облик *глагола + инфинитив* — *иду обедать*. Овој форми аутор приписује као еквивалентну српскохрватску форму облик *глагола + да + презент* — *дошао сам да видим*. Конструкција облик *глагола + инфинитив* — (*идемо ручати*) употребљава се према аутору ријетко, углавном у западној варијанти српскохрватског језика. То не одговара, међутим, стварности. У другој теми овог поглавља обрађују се начини исказивања циља радње именским групама, тј. конструкцијама *приједлог + именица* (*для + генитив* —

<sup>2</sup> Колико је понекад тешко наћи адекватну српскохрватску конструкцију за руску, показао је Р. Маројевић у свом чланку Преводна семантизација временских израза типа *«десятый час»*, *«в десятом часу»* (Зборник за филологију и лингвистику XX/2, Нови Сад, 1977).

собраться для обсуждения; ради + генитив — добавить что—либо ради полноты и др.).

Последња тема овог поглавља посвећена је начину исказивања циља радње у оквиру сложене реченице. Ова тема излази из оквира проблема који је обрађен у осталим темама књиге. Аутор је ово проширивање тематике образложио чињеницом да је ова проблематика сложена за усвајање.

Занемарујући мјестимичне непрецизности, које се сусрећу при тумачењу српскохрватске језичке грађе, мора се рећи да појава ове књиге представља допринос славистици. У књизи је разрађена семантичка класификација ових конструкција. Ово је аутору пошло за руком и зато што у Совјетском Савезу постоји одређена литература о овој проблематици намијењена иностраним студентима.<sup>3</sup> Ово је први покушај да се у Совјетском Савезу напише уџбеник заснован на контрастивној граматици руског и српскохрватског језика. Потреба за оваквим уџбеницима интензивираће контрастивна изучавања ових језика.

Неке непрецизности, мање или више значајне, не ометају основну намену овог уџбеника — да послужи представницима српскохрватског језика у учењу руског језика. Међутим, како је уџбеник издат у Совјетском Савезу, њиме ће се служити и совјетски студенти српскохрватског језика. У том случају те непрецизности имају већи значај. Ове непрецизности условљене су тиме што је уџбеник писао русиста. За писање оваквих уџбеника потребна је сарадња стручњака за оба језика који се контрастивно обрађују. Такође, неопходно је консултовање стручне литературе за оба језика у већој мјери него што је то учинила В. О. Можајева, бар што се тиче литературе о српскохрватском језику<sup>4</sup>. У сваком случају, појаву ове књиге треба поздравити.

<sup>3</sup> Неке радове те врсте аутор наводи у својој књизи на страни 7.

<sup>4</sup> Аутору ове књиге би, свакако, добро дошли радови посвећени проблематици падежа у српскохрватском језику. Овађе наводимо само неке значајније. Батистић, Татјана: Локатив у савременом српскохрватском књижевном језику, Институт за српскохрватски језик, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 3, Београд, 1972; Feleszko, Kazimierz: Składania genetywn i wyrażen przyimkowych z genetywem w języku serbsko-chorwackim, Komitet słowianoznawstwa Polskiej akademii nauk, Monografie slawistyczne 21, Zakład narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej akademii nauk, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970; Гортан-Премк, Даринка: Акюзативне синтагме без предлога у српскохрватском језику, Институт за српскохрватски језик, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 2, Београд, 1971; Ивић, Милка: Значења српскохрватског инструментала и њихов развој (Синтаксичко-семантичка студија), Посебна издања Српске академије наука, Књига ССХХVII, Институт за српски језик, књ. 2, Београд 1954; Ивић, Милка: Узрочне конструкције се предлозима због, од, из у савременом књижевном језику, Наш језик, Нова серија, књ. V, св. 5—6, Београд, 1954; Ивић, Милка: Из проблематике падежних временских конструкција, Јужнословенски филолог, књ. XXI, Београд, 1955—1956; Ивић, Милка: Систем предлошких конструкција у српскохрватском језику, Јужнословенски филолог, књ. XXII, Београд, 1957—1958.